

יד
מהר"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
משפטים
שבט ה'תשע"ה ב'שכ"ו
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

אמונה בהשגחה פרטית. האם הקב"ה משגיח גם על בעלי החיים שבעולם, דומם וצומח.

מדוע קוראים מלעיל את המלה "ונפל" שבפסוק "כי יפתח איש וגו' ונפל שמה שור או חמור" (משפטים). השגחת ה' יתברך ברחישת נמלה שחורה, על אבן שחורה, בלילות השחורים.

השלמה לשיעור הקודם בעניין מה הדין באדם אשר אמר את התחלת ברכת יוצר אור ואת סופה, ודילג את כל אמצע הברכה, וכן לגבי ברכות דומות אחרות כגון ברכת על המחיה.

השלמה בעניין האם הקדושה מעכבת בברכת יוצר אור. מהי הברכה על הלחות, והתייחסות למ"ש בספר דבר הלכה בעניין זה. דברי מרן שליט"א בשבח הלימוד בספר אגדתא דפסחא - פרי עץ חיים, והודעה על קיום מבחן נושא פרסים בחודש ניסן שנה זו התשע"ה, ע"י מכון פעולת צדיק ב"ב.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן - 058-70-20-222
שלוחה 7

קול הלשון - 03-6171031

מספר השיעור במערכת קול הלשון - 418

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" - 293

השיעור מוקדש

להצלחת ידידנו הרב נאור בן בנימין מעודה הי"ו

וכל משפחתו שיחי,

המקום ב"ה ימלא כל משאלות ליבם ולבכם לטובה, אכ"ר.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו הרב נאור בן בנימין מעודה וכל משפחתו שיחי, המקום ב"ה ימלא כל משאלות ליבם ולבכם לטובה, אכ"ר.

אמונה בהשגחה פרטית. האם הקב"ה משגיח גם על בעלי החיים שבעולם, דומם וצומח. מדוע קוראים מלעיל את המלה "ונפל" שבפסוק "כי יפתח איש וגו' ונפל שמה שור או חמור" (משפטים). השגחת ה' יתברך ברחישת נמלה שחורה, על אבן שחורה, בלילות השחורים.

בפרשת השבוע [משפטים] קראנו, וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר, אוּ כִי יִכְרֶה אִישׁ בֶּדֶל וְלֹא יִכְסֶנּוּ, וְנִפֹּל שָׁמָּה שׁוֹר אוּ חֲמוֹר [שמות כ"א, ל"ג]. אחד מיסודות האמונה, אחד מי"ג העיקרים הוא, שהקב"ה משגיח וצופה על כל מעשי בני האדם. כפי שאנו אומרים [בפיוט יגדל אלדים חין], צופה ויודע סתרינו. זהו היסוד העשירי.

דבר זה נזכר כבר בפסוקים מפורשים. כגון שנאמר, מְשֻׁמִּים הֵבִיט יְיָ, רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם. מִמְּכֹן שִׁבְתּוֹ הַשְּׂגִיחַ, אֵל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. הַיַּיֵּצֵר יַחַד לִבָּם, הַמְבִיֵן אֵל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם [תהלים ל"ג, י"ג-ט"ז]. דהיינו, הקב"ה משגיח בהשגחה פרטית.

השאלה היא, האם הקב"ה משגיח גם על בעלי החיים, או שלא?

נחלקו בכך גדולי עולם. הרמב"ם [מור"ח"ג פ"ז] אומר, כי הקב"ה משגיח בפרטות, רק על בני האדם. אבל אינו משגיח על בהמות ועופות, אלא רק 'בכללות המין'. דהיינו, הקב"ה דואג למין הזה, שלא ייעלם מן העולם, אבל לא שהקב"ה מסתכל על כל דבר ודבר. כגון, אם העכביש הזה אכל את הזבוב, פירושו שהקב"ה גזר על הזבוב הזה שהעכביש יאכל אותו. דעתו שאין דבר כזה. וכהנה וכהנה.

בעל ספר החינוך [מצוה קס"ט], מדבר בעניין מצורע, לגבי הפסוק אָדָם כִּי יִהְיֶה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ שָׂאת אוּ סִפְחָת אוּ בִּהְרַת וגו' [ויקרא י"ג, ב'], הוא מבאר את עניין המצוה הזאת כך, משרשי

המצוה, לקבוע בנפשותינו, כי השגחת ה' ברוך הוא, פרטית על כל אחד ואחד מבני אדם, וכי עיניו פקוחות על כל דרכיהם. בכדי שהאדם יידע, כי הדבר קרה לו בגלל עוונו. כמו שאמרו חז"ל [ויקרא רבה ט"ז ב'] "זאת תהיה תורת המצורע", תורת המוציא שם רע. עליו לפשפש במעשיו, מדוע באה אליו הצרעת? הדבר אינו בא בחנם. עיי"ב האדם יודע, כי החטא הוא אשר גרם לכך. הדבר כתוב במפורש בחז"ל, במס' ערכין דף ט"ז ע"ב. בכל אופן, זהו יסוד המצוה, שלא לקחת את הדברים, בדרך מקרה. אם האדם ח"ו חולה, וכדומה, שלא יאמר כי זהו מקרה. כיון שאין מקרה, אלא הכל מכוון מן השמים, ובדיוק נמרץ.

ממשיך ספר החינוך ואומר, ולפי שהדעות רבות בהשגחת האל על ברואיו, יבואו בו הרבה פסוקים במקרא, והרבה מצוות להורות על העניין. עניין זה, חוזר במקרא פעמים רבות, בגלל שזהו יסוד גדול, שלא יבואו לידי שגיאות ודעות לא נכונות. בהיותו פונה גדולה בתורתנו.

אלה הסוברים, כי הקב"ה משגיח רק על בני אדם, מביאים ראיות לכך, מן הפסוקים שהבאנו לעיל. גם הרמב"ן ורבינו בחיי [בפרשת וירא], כותבים כך על הפסוק כִּי יִדְעֶתְיוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה וגו' [בראשית י"ח, י"ט]. הם סוברים, כפי דעת הרמב"ם. וכן כותב מהר"ר יוסף אירגאס בעל שו"ת דברי יוסף, בספרו שומר אמונים [הקדמון, ויכוח שני אות פ"א]. מפליא אותי קצת, שדוקא גדולי המקובלים, שהוא אחד מהם, סוברים כך. הוא אפילו מביא את הרמ"ק, בספר אלימה, שכתב כך. ואותם הסוברים, כי הקב"ה משגיח גם על בעלי החיים, כנראה מביאים ראיה לדעתם מן הכתוב בספר איוב [ט"ל, א'], הַיְדַעְתָּ עֵת לִדְתַּת יַעֲלֵי סֶלַע וגו'. רואים שם, כי הקב"ה דואג לכל בעל חי. עכ"פ רבינו בחיי בספרו כד הקמח [עניין השגחה] דן לדחות ראיה זו.

הנבראים בעולם, יתקיים לעולם, לא יכלה ויאבד כולו. כי בהשגחתו, ימצא קיום לכל דבר. הקב"ה משגיח על בעלי החיים, בכדי שהם לא יעדרו לנצח. דהיינו, שלא יהיה מצב, שפתאום אין חתולים, או נמלים. על כך הקב"ה משגיח, בכדי שיהיה להם קיום. שלא יבואו בע"ח אחרים, ויטרפו ויעלימו אותם, וע"כ הם יכחדו מן הארץ. בכך הוא אומר שאנחנו מאמינים. ובמין האדם, נאמין כי השגחתו ברוך הוא על כל אחד ואחד בפרט, והוא המבין אל כל מעשיהם [תהלים ל"ג, ט"ז]. וכן קיבלנו מגדולינו. קיבלנו את המסורת הזאת, מאת גדולי הדור. וגם נמצא על זה, הרבה כתובים, יורו כי העניין כן.

ברצוני לומר, כי לכן בפסוק הזה שהקדמנו, וְנִפְלְשָׁמָה שְׂוֹר אִו חֲמֹר, אנו קוראים את המלה ז'נפּל' מלעיל. ואכן הדבר נכון, כך כתוב בספרים המדוייקים. וכבר עמד על כך מהרי"ץ בחלק הדקדוק. מי שלמד ויודע לקרוא, עושה זאת מלעיל. חוץ ממה שלפי הדקדוק, הדבר צריך להיות כך, משום שזהו הכלל של נסוג אחור. דהיינו, כיון שהמלה 'שמה' היא מלעיל בהכרח, כך גם המלה ז'נפּל' שלפניה היא מלעיל. ז'נפּל-שמה'. זהו כלל ידוע בדקדוק, שהטעמים אינם נצמדים האחד לשני. הרי המלים ז'נפּל שמה', הן מלים קרובות, א"כ יש כאן דין נסוג אחור. כלומר, אם ישנה מלה שהיא מלעיל, כגון 'שמה', אזי הטעם מתרחק מן המלה הקודמת, ולכן קוראים כך, ז'נפּל-שמה'. כך הוא תמיד הכלל, בכל המלים מן הסוג הזה.

אבל נלע"ד בס"ד, כי ישנו כאן גם רעיון עמוק. רוצה הכתוב להגיד לך, במלים ז'נפּל שמה שור או חמור, כי אל תחשוב שהוא סתם נפל, אלא שהדבר בגזירת אל עליון. לכן המלה ז'נפּל', היא נקראת מלעיל. דהיינו, הוא נפל, כיון שהקב"ה גזר עליו שיפול, הוא לא נפל סתם במקרה.

יש שקלא וטריא רבה, בעניין זה. אין המטרה שלנו כעת, להיכנס ולבאר את כל הדעות הללו, לתרץ את הקושיות, רק עלינו לדעת כי ישנה מחלוקת בעניין זה.

אומר ספר החינוך כך, יש כתות בני אדם יחשבו, כי השגחת השם יתברך על כל המינים בפרט, בין אנשים או כל שאר בעלי חיים. ויש מהן כתות יחשבו, כי השגחת השם ברוך הוא על כל ענייני העולם, בין בעלי חיים או כל שאר דברים, כלומר שלא יתנועע דבר אחד קטן בעולם הזה, רק בחפצו ברוך הוא ובגזירתו. שום דבר בעולם, לא יזוז סתם. אפילו אם ישנה רוח, המעיפה עלה, או דף נייר, או כל דבר קטן אחר, הכל מאת ה' יתברך. עד שיחשבו, כי בנפול עלה אחד מן האילן, הוא גזר עליו שיפול. כך הם סוברים. ויתירה מכך, ואי אפשר שיתאחר או יקדם זמן נפילתה, אפילו רגע. נגזר שהדבר יקרה, ברגע מסויים. על דעה זאת, אומר ספר החינוך, וזה דעת רחוק הרבה מן השכל. דעתו כי קשה לקבל זאת.

ויש כתות רעות יחשבו, שלא ישים השגחתו ברוך הוא כלל בכל ענייני העולם השפל, בין באנשים או בשאר בעלי חיים. הם גרועים, אומרים לאידך גיסא. ישנם אנשים כופרים האומרים, כי לא מעניין את הקב"ה מה שיש בעולם שלנו, כיון שאין לכך כל ערך. הרי, מָה אָנוּשׁ כִּי תִפְרְנוּ וּבִן אָדָם כִּי תִפְקְדְנוּ [תהלים ח', ה']. ולכן הם חושבים [יחזקאל ח', י"ב] עֹזֵב יְיָ אֶת הָאָרֶץ. אומר ספר החינוך, והוא דעת הכופרים, רע ומר. הם חושבים, כי הקב"ה משגיח רק בעליונים, כלפי דברים גדולים. אבל זה אינו לפי כבודו, להשגיח גם על התחתונים. א"כ אף שהם מאמינים בעצם, מ"מ הם כופרים במה שכתוב בתורה שבכתב.

ואנחנו בעלי הדעת האמיתית, לפי מה ששמעתי, נשים השגחתו ברוך הוא על כל מיני בעלי חיים בכלל. שכל מין מן המינים

ישנו דבר הדומה לכך, בגמרא מס' שבת ודף ל"ב ע"א. כתוב בפסוק, **כִּי תִבְנֶה בַּיִת חֲדָשׁ, וְעָשִׂיתָ מַעֲקָה לְגִגְדְּךָ, וְלֹא תֵשִׂים דָּמִים בְּבֵיתְךָ, כִּי יִפֹּל הַנֶּפֶל מִמֶּנּוּ וְדַבְרִים כ"ב, ח"ו. הפסוק לא אומר, 'נֶפֶל', אלא 'כִּי יִפֹּל הַנֶּפֶל'. דהיינו, כבר נגזר עליו מששת ימי בראשית, שהוא יפול. כלומר, אם מישהו נפל, הוא לא נפל במקרה, אלא 'כִּי יִפֹּל הַנֶּפֶל', הוא כבר בגדר 'נופל'. כבר בתורה כתב שהוא 'נופל', על אף שבמציאות הדבר יקרה רק לאחר מאה שנה, או אלפיים שנה, מאז נתינת התורה לישראל. פירושו, שהקב"ה כבר גזר עליו שהוא יפול, כי הוא יתברך צופה כל הדורות מראש. אם כן, ישנה כאן השגחה פרטית.**

ה"ה בנ"ד, הפסוק מחדש לנו כאן, 'זנפל שמה', מלעיל, הכל נגזר מהשמים ממעל. בכדי שלא תחשוב כי זהו רק כלפי בני אדם, שעל זה הוא המדובר בפסוק שם 'כִּי יִפֹּל הַנֶּפֶל'. אלא גם לגבי בעלי החיים, 'זנפל שמה שור או חמור'.

דבר זה, אינו מהווה סתירה לדעת הרמב"ם, ולדעת הרמב"ן ורבינו בחיי ועוד מפרשים, הסוברים אחרת. כי גם הם מודים, שישנה השגחה פרטית על בעלי החיים, כאשר יש מכך נפקא מינה לבני האדם. והרי בנ"ד, אין המדובר בשור שהוא הפקר. אכן לפי דבריהם, לגבי שור שהוא הפקר, הקב"ה לא מסתכל עליו, לא מעניין אותו האם הוא יפול, או שלא. שיקרה לו מה שיקרה. אבל בנ"ד, הרי אם השור הזה נופל, אזי ישנו בכך הפסד לבעל הבית. והשאלה היא, מי צריך לשלם וכמה ישלם וכו'. לכן בעניין זה גם הם מודים, כי ישנה השגחה פרטית.

הדבר כתוב במפורש, בספר שומר אמונים [ויכוח שני אות פ"א] למהר"י אירגאס, הוא אומר כך, ועל דרך זה נמצאת השגחה לאדם בבעלי חיים שלו, אם יש לאדם בעלי חיים פרטיים, כגון אם ישמין שורו ושיו או יכחיש.

מדוע אני אומר זאת? סיפר לי אברך אחד, בזמן האחרון, כי היה מישהו שהיתה לו חתולה החולה במחלת הסרטן, והלכו לשלם שמונת אלפים שקלים, בכדי לרפא אותה...

ישנם אנשים משוגעים. זהו שגעון. החתולה חולה, והוא כבר נקשר אליה נפשית, לא יכול לסבול שהיא מצטערת, או ח"ו שתמות. ה' ירחם. אינני יודע, מהיכן השטות הזאת? אכן שמענו, על 'צער בעלי חיים'. וקיי"ל שזה מדאורייתא. ואכן בודאי אל תצער אותה. אסור ממש. אבל לא שמענו, כי אם ישנו בעל חי החולה, שצריך לטפל בו, ולקחת אותו לבית חולים של-חתולים... האנשים כבר השתבשו.

בדורותינו מצאו פירוש חדש, לפסוק בנביא הושע וי"ג, ב"ו, **זִבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשְׁקֹן. הפסוק שם מדבר, לגבי עבודה זרה. אבל מאז שראו, את מה שעשו הרשעים הגרמנים ימ"ש בשואה. כיצד היו אנשים, המסוגלים לענות בני-אדם, בצורה כ"כ זוועתית. ומאידך, על בעלי החיים, הם היו מרחמים. ראו את הגרמנים הארורים, כיצד הם היו מלטפים את הכלבים. על כיוצא בזה נאמר, **זִבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשְׁקֹן. דהיינו, לעגל הוא נותן נשיקה, ואת האדם הוא הורג רח"ל. עיוות. מי שמתאכזר על בני-אדם באופן מטורף, מרחם על בעלי-חיים באופן מטורף. זהו פירוש, שנתחדש לפי מציאות הדורות הללו, על פי מה שנוכחו לראות.****

תורתנו הקדושה היא נצחית, ותמיד אפשר להוסיף פירושים, אפילו שאינם לפי הפשט הידוע מדור-ידורות. כך גם לגבי הרעיון הזה. שבעים פנים לתורה, ואפשר להכניס זאת כאן. אבל עשיתי חשבון. טוב, החתולה הזאת היא חולת סרטן, והוא דואג לה, ומשלם עליה כל כך הרבה כסף. אכן, במקום שאותו אדם יתן צדקה, במקום שיתרום למוסדות תורה, הוא מוציא הוצאות על דברים בטלים. אולם לכאורה, מי יודע? אולי היא גלגול נשמה? אולי

שערי יצחק – השיעור השבועי

במבוא לספר שומר אמונים הקדמון שהזכרנו, הביא הרב המו"ל הרבה מקורות לכך. מצד אחד הוא מביא, כי בעל יערות דבש כותב, שלדעת הרמב"ם אין השגחה פרטית על בע"ח, ואילו הרמב"ן סובר שכן. אלא שהדבר אינו מובן. אדרבה, ברמב"ן רואים מפורש שהוא סובר כפי דעת הרמב"ם. אולם מה שבטוח הוא, כי יש לכך מקורות בספרי תלמידי הבעש"ט, מגדולי תורת החסידות.

הוא [במבוא לשומר אמונים דף ל"ב ל"ג] מביא זאת בשם ספרים רבים, אבל הדבר כתוב בעוד ספרים נוספים. הם אומרים, כי השגחתו יתברך אינה רק על החי, אלא גם על הצומח, ועל הדומם, להמציא להם פרנסתם. אפי' הציפור, אינו ניצוד בלי השגחה מלמעלה. אם הצייד הצליח לצוד ציפור, הדבר אינו לחנם, אלא היתה גזירה מן השמים, כי הוא יצוד דוקא את הציפור הזאת.

ואפשר עוד להוסיף, שהרי על פי סתרי תורה, בודאי שישנו עניין של גלגולי נשמות, ויכול להיות שדוקא הנשמה הזאת היתה צריכה לסבול. וישנם גלגולי נשמות, אפי' באבנים. הדבר רמז בפסוק שכתוב על נבל, במעשה שהיה עם דוד, וַיִּמַת לְבוֹ פְּקָרְבוֹ, וְהוּא הָיָה לְאַבְנֵי [שמואל א' כ"ה, ל"ז]. הפירוש הוא, שהוא התגלגל באבן. כך אומרים המקובלים.

והוא ממשיך ואומר, כי גם קש המונח על הארץ, הוא בגזירת ה' יתברך, שיהיה עם הקצוות לכאן ולכאן. אם אתה רואה, כי הקש הנמצא על האדמה, מונח בצורה כזאת, פירושו שהקב"ה רצה שהצד האחד יהיה לכיוון זה, והצד שני יהיה לכיוון האחר. ולא בצורה אחרת. כך היא גזירת ה'. אין שום עשב יבש ונעקר, אם העשב התייבש ונתלש גם כן, וכן האבן נזרקה, כי אם בזמן ובמקום הראוי.

היא צריכה איזה תיקון? אולי היא גלגול בכ אדם, שבגלגול הקודם הוא ציער אותו. אבל, 'הנסתרות ליי' אלדינו'. זה לא חשבונות שלנו, ואיננו צריכים לעשות דברים כאלה.

לא שמענו על אף אחד מגדולי ישראל, אשר הביא רופא לבהמתו החולה. אולי שמענו לגבי שור וכדומה, אבל אלו דברים החשובים. זה רכוש, לחרוש בו, לאכול מברשו, וכיו"ב. אולם לגבי חתולה, וכל שכן כלבים, זהו אחד משיגעונות דורינו. לא שמענו, שהאנשים ירחמו עליהם עד כדי כך באופן הזה.

וכפי שאמרת, גם אם איננו מקבלים את השיטה הזאת, של הרמב"ם והרמב"ן וכו', אלא אנחנו מאמינים כי בכל אופן הקב"ה משגיח גם על בעלי החיים, אבל עכ"פ הרווחנו מזה, שלדעת הרמב"ם וסיעתו, האומרים שהקב"ה לא משגיח עליהם, א"כ לכאורה, אם הקב"ה אינו משגיח עליהם, מדוע אנחנו צריכים להשגיח עליהם? הרי לפי דבריהם, הדבר לא מעניין את הקב"ה. שתהיה חולה.

שאלה מהקהל: ישנו ספר בשם 'צער בעלי חיים', שהוא מסביר זאת שם. תשובת מרן שליט"א: הוא מביא מקור לכך, או שהוא מכחיש זאת?

שאלה מהקהל: הוא מדבר לגבי מי שמטפל בבעלי חיים.

תשובת מרן שליט"א: טוב, 'ניתי ספר ונחזי'. נראה מה הוא אומר, ומה המקור שלו. לבינתניים, נראה לי כי הדברים הללו, 'מוקצים מן הדעת'. [בעזרת ה' נרחיב בזה, בשיעור מוצש"ק תצווה הבעל"ט, בלא נדר].

בדרך כלל חושבים, כי העניין הזה אשר מאמינים בו אנשים רבים, שהקב"ה משגיח על כל דבר ודבר, אפילו על בעלי החיים, ואפי' על העלים, על הצומח ועל הדומם, על כל דבר קטן בעולם, מייחסים זאת בדרך-כלל לבעש"ט ותלמידיו.

כך הוא כותב, בפירושו על ספר יהושע. אם אתם זוכרים, דיברנו בעבר [שיעור מוצש"ק בשלח ה'תשע"ה] על עניין הנסתרות והנגלות, האם לאחר שבני ישראל עברו את הירדן, הם נענשים גם בעוון שליחיד. הרי אפילו שעכן חטא בסתר, נפלו מישראל שלושים וששה איש, כמו שנאמר וַיָּבֹאוּ מִהֵם אֲנָשִׁי הָעֵי פְּשָׁלִים וְשָׂשָׁה אִישׁ [יהושע ז, ה']. וחז"ל אומרים [במסכת סנהדרין דף מ"ד ע"ב], כי זהו יאיר בן מנשה, שהיה שקול כרובה של סנהדרין. וזאת, על אף שעכן חטא בסתר.

וכתוב שם, כי יהושע אמר לעכן, וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל עֶכָן בְּנֵי שֵׁם נָא כְבוֹד לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵן לוֹ תוֹדָה וְגו' [שם שם, י"ט]. מסביר רבינו אברהם בן שלמה, למה יהושע היה צריך שעכן יתוודה? הרי הם כבר עשו גורל, והקב"ה אמר לו, חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגו' [שם שם, י"א]. הקב"ה אמר לו, כך תעשה, והוא עלה בגורל. א"כ למה היה צריך, שעכן יודה? מה צריך את ההודאה שלו? הרי הדבר לא מעלה ולא מוריד?

אלא הוא אומר כך, לא נצטרך יהושע לוידיעו, אלא כדי שיתאמת לישראל, כי ה' משגיח על הפרטים.

מי שיבדוק וישווה, בין שאני אומר כעת לבין מה שכתוב בספר, יראה כי המלים אינן דומות, כיון שתירגמתי זאת מן המקור, ולא כפי ההעתקה אשר העתיקו בדפוס. לכן, העורך אשר מדפיס את השיעור, שלא יעתיק זאת מן הדפוס, כי בכוונה דייקתי בתרגום המלים, בכדי שהדבר יהיה מדויק ביותר.

רבינו אברהם בן שלמה אומר כך, 'לא נצטרך יהושע לוידיעו, אלא כדי שיתאמת לישראל, כי ה' משגיח על הפרטים'. זה בא לחזק בפועל את האמונה, של השגחה פרטית בעם ישראל. כי הרי עכן, חטא בסתר. מי יודע על כך? הרי אף אחד לא ראה, שעכן לקח אדרת שנער, וכסף

אמנם ספר החינוך טוען, כי הדבר רחוק הרבה מן השכל. כמו שהבאנו. ואכן זה נכון. אבל, נראה שיש לכך תשובה ברורה, וכי הדבר תלוי בשכלנו? וכי כל העניין של השגחה פרטית על בני האדם, נקלטת בשכלנו? בודאי שאין לנו הבנה בשכלנו, כיצד הוא הדבר. במופלא ממך, אל תדרוש. ובמכוסה ממך, אל תחקור [חגיגה דף י"ג ע"א]. הקב"ה יכול להשגיח על הכל, עולם ומלואו, תבל ויושבי בה, מרחקים עצומים ופרטים ללא מספר וקץ, וגם נסתרים מעיני כל הבריות, בצורה פלאית ביותר. הדבר אינו תלוי בשכלנו, והוא אינו קובע כלום. גדול אדוננו ורב כח, ולתבונתו אין מספר ואין חקר. רק צריך לברר, כי ישנם יסודות לאמונה הזאת.

מצאתי בס"ד חידוש נפלא, לגבי העניין הזה. אל נחשוב, כי זהו דבר חדש, אשר התחילו בו כמה גדולים בדורות האחרונים, ואשר אמרו את הסברא הזאת. יען מצאתי כי כבר אחד מחכמי תימן הקדמונים, מלפני שש מאות שנה, כותב זאת במפורש. והוא אומר, כי זאת קבלה אשר נתקבלה במסורת בעם ישראל. הדבר הפלא ופלא.

כותב זאת, רבינו אברהם בן שלמה, שהיה אחד מחכמי תימן נע"ג, אשר חיבר פירוש על הנביאים. מהרי"ץ זיע"א מזכיר אותו בחלק הדקדוק על ספר יחזקאל, ובקרוב נפגוש זאת בעזרת הי"ת בהפטרת החודש, לגבי הפסוק וְהַנְּשִׂיא בְּתוֹכֶם בְּבוֹאֵם יְבוֹא, וּבְדַרְכֶם יֵצְאוּ ויחזקאל מ"ו, י'. בספרי תימן, גורסים 'ובדרכס', לא 'ובצאתם'. בכל הספרים האחרים, גורסים 'ובצאתם', אולם אנחנו גורסים 'ובדרכס'. ומהרי"ץ מסתייע לכך מפירושו של רבינו אברהם בן שלמה על הנביאים, שם הוא עומד על כך, וגם הוא גורס כך. הוא מפרש את הפסוק בפשיטות, לפי הגירסא הזאת. מהרי"ץ כותב עליו, שהוא היה 'קדמון מחכמי צנעא'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

וזהב, וכל מה שהוא לקח בחרם של עיר יריחו? לכן, בכדי להראות זאת לעם ישראל, הנה עשינו גורל, והגורל יצא עליו, וכעת תראו שהוא בעצמו יודה בכך. ממילא הדבר יתחזק להם, כי הקב"ה רואה וצופה על כל הנסתרות. אם האדם יעשה מעשה, מבלי שאף בריה בעולם תראה אותו, בכל זאת הקב"ה יודע מכך. משקיף על הנפילות הקטנות, ומתבונן בשגיאות הדקות, כדי שיִשְׁמְרוּ על נפשם מכיוצא בזה. לפי שאילו הָרְגוּ על פי הגורל, בלא הודאה, אם יהושע היה אומר, טוב, עשינו גורל, וכעת אנחנו הורגים את עכן, היה נותר בְּהַרְגוֹת מוֹזָה חֲשֵׁשׁ־מָה. האנשים היו טוענים, מי יודע? אולי הדבר אינו נכון? מי אמר שזה עכן, אולי זהו מישהו אחר? אולי נפילת הגורל עליו היתה במקרה, לא מפני חֲטָא שְׁקָדָם ממנו. כך הוא אומר.

הפלא ופלא. הוא כותב, כי כך היא האמונה שלמקהלות ישראל. הדברים נכתבו, כבר לפני כשש מאות שנה. וזהו 'תניא דמסייע להו', לכל אלה אשר אמרו זאת. כיון שראיתי ושמעתי, שישנם כאלה אשר אמרו, כי רק מגדולי החסידות אמרו זאת, ושזהו דבר חדש. אמנם, אי אפשר להכחיש, כי ישנם גדולים, גם מקובלים, אשר אומרים אחרת. אבל בכל אופן, יש לנו כאן כיוון אחר.

בכל אופן חושבני, כי כך בד"כ המקובל, לחנך את הילדים בצורה הזאת, שהקב"ה משגיח ויודע הכל ממש, ואפילו בדומם. נראה לי, כי הדבר חשוב מאד, ושכך צריך לחנך. רק שכעת, יש לנו בסיס חשוב לדבר הזה.

בעל יערות דבש [ח"ב דרוש ששי, דף ק' ע"א], מביא לכך ראיה ממאמר חז"ל במדרש רבה ובראשית רבה פרשה ע"ט אות ו'. והדבר גם מובא בתלמוד ירושלמי [מסכת שביעית, פרק ט' הלכה א']. כתוב שם לגבי רשב"י זיע"א כך, לסוף שלש עשרה שנים, נפק יתיב על תרע מערתא. חמא חד צייד קאים וצייד ציפורין. וכד הוה שמע ר' שמעון, ברת קלא אמרה מן שמיא

אינני יודע, מדוע הוא מסביר כך. כבר הבאנו אז את המשנה במסכת סנהדרין ודף מ"ג ע"ב, שם כתוב כי יהושע אמר לעכן שיתוודה, מצד 'כל המתוודים מומתים', כיון ש'כל המתוודה, יש לו חלק לעוה"ב'. א"כ, זאת היא הסיבה, שיהושע אמר לו להתוודות. אולם, כאן הוא אומר פירוש אחר. אמנם ע' פנים לתורה, אך למה התעלם ר"א בן שלמה מכך? צ"ע.

לאחר מכן, הוא מביא כך, הפילוסופים סוברים, שאין ה' יתעלה משגיח, אלא על דבר גדול ועצום. הוא לא כתב, כי זאת היא דעת הרמב"ם, אלא שזאת 'סברא שלפילוסופים'. דרך אגב, אנחנו גורסים 'פילוסוף', ולא 'פילוסוף'. למי שלא הבין, מה הפירוש 'פילוסוף', אמרתי את הביטוי הזה עכ"פ כידוע אלו אנשים, בעלי חכמות חיצוניות. הם אומרים, כי ה' יתעלה, אינו משגיח אלא רק על הדברים הגדולים. ועל דבר פעוט, אינו משגיח. ואנחנו מקהלות ישראל, טוענים בוודאות, או אולי צ"ל באמיתיות, היפך זה. ושה' יתעלה לא יעלם ממנו כלום, לא בשמים ולא בארץ.

דימוס דימוס, פסגא. וכד הוה שמע ברת קלא אמרת ספקולא, הות מתצדה ונלכדה. אמר, ציפור, מבלעדי שמיא, לא מתצדא. על אחת כמה וכמה, נפש דבר נש. כאשר רשב"י יצא מן המערה, הוא ראה צייד המנסה לצוד איזה עוף. פתאום הוא שמע קול מן השמים, שהעוף לא יהיה ניצוד, ואכן העוף הזה נמלט, והצייד לא הצליח לצוד אותו. כאשר הצייד ניסה לצוד ציפור אחרת, הוא שומע קול אחר האומר, יהיה ניצוד, ואכן הציפור ניצוד. אמר רשב"י, חזינן מכך, כי הציפור, בלא גזירת שמים, לא ניצוד. ומכך רשב"י עשה ק"ו, לאחר שהוא יצא מן המערה. הוא למד מכך, כלפי דבר אחר. ואח"כ הוא עשה את התיקון בעיר טבריה וכו'.

שואל הר"ר יהונתן אייבשיץ, בספרו יערות דבש, ויש להבין, מתחילה מה קסבר? מה סבר רשב"י מעיקרא? עד שראה כי הציפור ניצודה, רק בגלל גזירת שמים? וכי הוא לא ידע שיש השגחה פרטית? והוא מתרץ כך, אלא, שמתחילה חשב כדעת הרמב"ם במורה, כי על ציפורים פרטיים אינו משגיח. אבל אחר כך, ראה כרמב"ן, שאפילו על ציפורים פרטיים, השגחתו מיוחדת. וראה, כי ציפור, בלא גזירת שמים לא ניצוד. דהיינו, בהתחלה סבר רשב"י, כפי שיטת הרמב"ם, שאין השגחה על בע"ח. אבל אח"כ, כאשר הוא ראה שיוצא קול מן השמים, זה לא יהא ניצוד ו'זה יהא ניצוד', הדבר סימן, כי יש בכך השגחה פרטית מן השמים אפילו עליהם.

וכפי שאמרנו מקודם, לא מובן כיצד היערות דבש, עושה כאן מחלוקת בין הרמב"ם לבין הרמב"ן. מהיכן הוא לקח את הרמב"ן הזה? איפה ישנו רמב"ן כזה? אדרבה, מצינו כי הרמב"ן אומר כדעת הרמב"ם.

אבל עכ"פ כנראה שישנם עוד מרבנותא הסוברים כך, כפי שרואים מדברי ספר החינוך, שהוא בעצמו מביא דעה כזאת. א"כ רואים, כי

כבר בזמן הראשונים, גם הם הכירו שישנן דעות כאלה, רק שהוא בעצמו סובר אחרת. אבל לגבי הרמב"ן, הדבר אינו ידוע, היכן הרמב"ן אומר זאת. ובכל אופן, כפי שאמרנו, יש לדברים הללו יסוד, לכאן ולכאן. אבל העיקר הוא כדברי האומרים שאפילו על בע"ח השי"ת משגיח לפרטי פרטים, ולא רק הם, אלא אפילו על הצומח והדומם. ברוך הוא וברוך שמו, יתעלה שבחו ויתרומם זכרו.

השלמה לשיעור הקודם בעניין מה הדין באדם אשר אמר את התחלת ברכת יוצר אור ואת סופה, ודילג את כל אמצע הברכה, וכן לגבי ברכות דומות אחרות כגון ברכת על המחיה.

ברצוני להשלים, את מה שלא הספקתי לומר בשיעור הקודם, בעניין קדושת יוצר אור.

דיברנו אז, מה הדין לגבי אדם, אשר התחיל את הברכה באופן הנכון, ואף סיים אותה באופן הנכון. אמרנו כי לפי מרן השו"ע, רק באופן הזה יוצאים יד"ח. וביארנו, כי גם ישנה נפק"מ מכך, לגבי ברכה מעין שלוש. כי לפי דעת מרן, צריך שיפתח ויסיים בצורה הנכונה. דהיינו, כגון שהאדם אכל מיני מזונות, ובירך 'על המחיה ועל הכלכלה', והוסיף ואמר 'על העץ ועל פרי העץ', על אף שהוא לא אכל פרי עץ, הוא התבלבל בכך, אבל כיון שאת סוף הברכה סיימת באופן הנכון, הדבר אינו משנה. כיון שהתחלת נכון, וגם סיימת נכון, לא מפריע מה שהכנסת דברים אחרים באמצע הברכה. זהו כפי שמרן אומר, לגבי מי שאמר יוצר אור ובורא חושך, והמשיך ואמר 'אשר בדברו מעריב ערבים', וסיים במלים 'יוצר המאורות'. לפי דעת מרן, הדבר בסדר, והוא יצא יד"ח.

אבל לפי דעת הרשב"א, יתירה מכך, אפילו לא צריך שהוא יאמר את ההתחלה נכון, אלא הכל תלוי בחיתום. זהו חידוש יותר גדול. כגון, אם האדם אכל מיני מזונות, ובמקום לומר 'על המחיה ועל הכלכלה', הוא בטעות התחיל

שערי יצחק – השיעור השבועי

כך, כי באופן כזה, כדאי לחזור על הברכה בהרהור, בכדי לצאת ידי חובת כל הדעות.

בספר אשי ישראל [פרק י"ז דף קנ"ז, הערה י"ג] הביא כך, עיין בספר הזכרונות להגר"א מני, זהו הר"ר אליהו מני, שהיה רב דעיר חברון ת"ו בזמן הבן איש חי. מובא בספר מנחת פרי, על הלכות ברכות. את הספר מנחת פרי, חיברו ידיד נעורי, הרב הגאון ישעיה רוטנברג שליט"א. למדנו יחדיו בישיבת קול תורה בעיקר"ת ירושלים ת"ו. ספר אשי ישראל מביא את דבריו בעניין זה, שדן בספר הזכרונות במי שאכל מזונות, וטעה ופתח בברכת מעין שלוש בעל הגפן, וסיים בעל המחיה, דלפי הרשב"א הנז"ל יצא, שהרי חתם כדין.

והוא מביא גם את שו"ת גינת ורדים, האומר כי הרוצה לחזור ולברך, לא נקרא שמזלזל בברכות. דהיינו, ישנו צד שהוא יוכל לחזור על הברכה. רואים מכאן, שהוא לא מכריע זאת באופן ברור. והרוצה לחוש שלא לחזור, יחוש לעצמו. ישנם צדדים לכאן ולכאן. אם אתה חוזר ומברך, הדבר לא נקרא שאתה מברך ברכה לבטלה, כי יש לך על מי לסמוך. ואם אתה רוצה שלא לחזור ולברך, אם אתה חושש, תחשוש לעצמך. אינני פוסק לך, מה לעשות.

ובאות י"ז, הוא מביא [שם] בשם ספר מנחת פרי, האוכל מזונות ופירות משבעת המינים, וטעה ופתח בעל העץ בלבד, ונזכר באמצע, יש לחזור ולומר על המחיה ועל העץ עד סוף הברכה. דהיינו, אם אכלת שני דברים, והתחלת לברך רק על אחד מהם, אזי אתה יכול לתקן ולהשלים זאת. דבר זה, הוא הרבה יותר פשוט.

השלמה בעניין האם הקדושה מעכבת בברכת יוצר אור.

אבל הבאנו אז נדון נוסף, לגבי העניין של קדושה, בברכת יוצר אור.

ואמר מלך העולם על העץ ועל פרי העץ. לפעמים מצוי, שהאדם טועה בכך, מתוך שגרת הלשון. לפעמים האדם מגיע לסוף הברכה, והוא תוהה לעצמו, מה אמרתי? האם אמרתי על המחיה, או על העץ? יש לו ספק בכך. כמובן שבאופן כזה, הכי טוב שתחזור מהתחלה, מן המלים מלך העולם, אל תאמר את שם ה', ובכך תשלים ותתקן את הטעות. אבל מצד הדין, סוף הברכה הוא הקובע לדעתו. תסיים נכון וזהו.

קל וחומר אם הוא נזכר לאחר שכבר סיים את הברכה, והוא בטוח, כי את סוף הברכה הוא בודאי אמר כראוי, ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה, אבל יש לו ספק לגבי מה הוא אמר בהתחלת הברכה, האם הוא אמר על המחיה ועל הכלכלה או שאמר על העץ ועל פרי העץ, או על הגפן ועל פרי הגפן, הוא אינו זוכר, לא שם לב לכך, הפה רץ לבוד, אזי לפי דעת הרשב"א, הוא יצא יד"ת. ואפילו אם הוא בטוח שטעה בתחילת הברכה, כגון שבא מישהו ואומר לו, אני שמעתי אותך אומר על העץ ועל פרי העץ. בכל זאת, כיון שסיימת נכון, יצאת ידי חובה. כך היא דעת הרשב"א.

שאלה מהקהל: ואם אומר 'בורא נפשות'?

תשובת מרן שליט"א: לפי דעת מהרי"ץ ובשו"ת פעו"צ ח"א סי' קנ"ב, ובפסקי מהרי"ץ כרך חמישי דף רע"א סעיף ל"א, יצא ידי חובה. מהרי"ץ אומר, כי מי שבירך 'בורא נפשות', זה כמו ברכת 'שהכל'. כפי שברכת 'שהכל' הינה ברכה כללית, ועל הכל אם אמר 'שהכל' יצא, ה"ה ברכת 'בורא נפשות', היא גם ברכה כללית, ויצאת ידי חובה אם ברכת 'בורא נפשות', במקום ברכה מעין שלוש.

בכל אופן, אמרנו בס"ד בשיעור הקודם, כי לא כ"כ פשוט לפסוק כדעת הרשב"א, וגם מאידך לא כדעת הרא"ש. אמנם מרן פסק כדעת הרא"ש, אבל הגר"א פסק כדעת הרשב"א. האם ניתן להכריע בבירור כמוהו? אמרנו על

סדר הקדושה, אינה חלק מן הברכה. יש לדבריו סייעתא גדולה, מדברי רס"ג ורב עמרם גאון האומרים, כי היחיד אינו אומר את הקדושה כלל. זהו ממש 'תנא דמסייע ליה'.

ונראה דזהו ג"כ טעמו של הפר"ח, הביאו המשנ"ב [סי' נ"ט סק"י], שכתב דגם להאוסרים לומר סדר קדושה שביוצר ביחיד, מ"מ אם איחר לבוא לביהכ"נ, כיון דעכ"פ איכא כאן ציבור, אומרם אפילו בלחש לבדו לכו"ע. ותמה המאמר מרדכי, דמדברי כל הפוסקים משמע, דלדעה זו הו"ל ככל דבר שבקדושה, ומאי מהני מה שיש ציבור, אם אינם אומרים יחד עמו.

הבאנו בשיעור הקודם, את דברי המאמר מרדכי, ואמרנו כי מהרי"ץ זיע"א גם סובר כך. אמנם לדעת הפרי חדש, כאשר האדם נמצא בתוך הציבור, גם אם הציבור אינו אומר כעת קדושה, נניח לדוגמא שאותו אדם איחר, והציבור כבר אמרו קדושה בברכת 'יוצר אור', כעת הם כבר נמצאים ב'אהבת עולם', והוא עדיין נמצא בברכת 'יוצר אור', לדעת הפר"ח אתה יכול לומר 'קדוש', כיון שישנו כאן ציבור. אולם המאמר מרדכי תמה עליו, ודוחה את דבריו. וכפי שאמרנו, כך גם אנחנו נוהגים לפסוק עפ"ד ג"ע מהרי"ץ.

ההליכות שלמה, מיישב את דברי הפר"ח וכותב כך, אולם נראה, דבאמת לכו"ע עיקרו כסיפור דברים, ואין זה כקדושה שבחזרת הש"צ, ולכן סגי בזה שיש שם עשרה מתפללים.

לכאורה נלע"ד, כי הדבר אינו מוכרח. זה לא תלוי האחד בשני. אכן, ישנו צד כזה, שהדבר נחשב 'סיפור דברים', אבל הא גופא תליא במחלוקת. דהיינו, הרי אלה הסוברים שזהו סיפור דברים, הם מתירים לומר זאת אפילו ביחידות ממש, גם כאשר אותו אדם אינו בתוך

דהיינו, כאשר האדם התחיל 'יוצר אור', ואח"כ בטעות הוא התבלבל, המשיך ואמר 'מעריב ערבים'. אנחנו דיברנו על שאלה אחרת, כאשר הוא קפץ מהמלים 'מעשה בראשית' שבהתחלת ברכת 'יוצר אור', למלים 'מעשה בראשית' שבסוף הברכה. אבל בשו"ע מובא, בסגנון הזה כדלעיל, שהתחיל 'יוצר אור' והמשיך 'מעריב ערבים'.

כנראה בדורות ההם, היה יכול להיות בלבול כזה. אולי. לא ידע אם עכשיו יום או לילה. קצת תמוה. שמא במצבים מסויימים.

בכל אופן, משמע כי הקדושה אינה מעכבת. כי מרן אומר, שהתחיל 'יוצר אור', והמשיך 'אשר בדברו מעריב ערבים'. והאחרונים דנים, האם הדבר היה תוך כדי דיבור, ואיך הדבר מתקן את הטעות. וכן דנו הפוסקים כאשר זה ההיפך, מה יהיה אם האדם התחיל ואמר 'אשר בדברו מעריב ערבים', והמשיך ואמר 'יוצר אור', איך הדבר מתקן? עכ"פ משמע, כי הקדושה אינה מפריעה.

בספר הליכות שלמה, להגרש"ז אורבך זצ"ל, שהיה מורי ורבי בישיבת קול תורה בעיקו"ת ירושלים ת"ז במשך כשנתיים, ה'תשל"א ה'תשל"ב, ששמעתי ממנו שיעורים תמידים כסדרן, חוץ מ'יתר השנים בישיבה, הוא כותב [בפרק שביעי הלכה א' דף פ"ג] כך, טעה ודילג כל סדר הקדושה בברכת 'יוצר אור', אינו חוזר. והוא מסביר [שם בהערה א'] כך, כי סדר קדושה זה, הוא רק תוספת גדולה וחשובה, שתיקנו חכמים להוסיף בברכה זו. להוסיף בה, שהקב"ה גם יצר את כל צבא השמים, וכולם הם משרתיו, ומקבלים עליהם את עול מלכותו. וגם מוסיפים לספר, את הנוסח שבו הם מקדישים וממליכים אותו. אבל אין זה ממש עיקר הברכה של 'יוצר אור', שהיא להודות לה' על המאורות.

שערי יצחק – השיעור השבועי

כך לשון הירושלמי, בטייט, כך היה שמו של אותו החזן, אישתתק באופנייה. הוא השתתק בפסקת 'זהאופנים'. אתון ושיילון לר' אבון. אמר לון רבי אבון בשם ריב"ל, זה שעובר תחתיו, יתחיל ממקום שפסק. אמרין ליה, והא תנינן, מתחילת הברכה שטעה זה? אמר לון, מכיון דעניתון קדושתא, כמי שהוא תחילת ברכה.

מרן פוסק כך, בשלחן ערוך [או"ח סי' נ"ט ס"ה]. אמנם הרמב"ם והרשב"א אינם סוברים כך, כמובא בב"י, אבל כך מרן פסק. ולמעשה ישנה נפק"מ מכך, כי אם הוא יחזור מהתחלת הברכה, זהו ספק ברכה לבטלה.

א"כ לכאורה, אותו הדבר בעניין קדושת תפילת העמידה. דהיינו, כיון שהש"צ אמר 'נקדישך ונעריצך', או 'כתר יתנו לך', כבר גמר את ברכת 'אתה קדוש', הגיע לסוף הברכה, וכעת טעית בחתימה, אם כן אולי אינך צריך לחזור מהתחלת שמו"ע, כיון שכבר אמרנו קדושה, א"כ כביכול מעכשיו זאת ברכה חדשה. כפי שהירושלמי אומר לגבי קדושת יוצר אור, ה"ה גם לגבי קדושת שמונה עשרה.

בא בעל מנחת שלמה ואומר, כי הדבר אינו דומה בכלל. דהיינו, קדושת יוצר אור, אינה קשורה לברכה, היא דבר נפרד. אבל הקדושה של תפילת שמו"ע, היא חלק מהברכה. לכן, א"א לומר כאן את החילוק הזה. הוא מאריך על כך וכותב בזה"ל, נלענ"ד, דחילוק גדול יש בין קדושת יוצר, לקדושה שאומרים בחזרת הש"ץ. כי הקדושה שבתפלת י"ח, אינה חשובה כלל כברכה נוספת, אלא היא ממש אותה הברכה של 'אתה קדוש' של כל יחיד, אלא דיחיד אינו רשאי לאמרה, מפני שהיא נאמרת רק בעשרה. ולכן רק מזכיר ג' פעמים קדוש, בנוסח של אתה קדוש. ואילו בציבור, אומרים ממש את הקדושה.

ציבור, אלא שהוא נמצא ביחידות ממש. אבל המדובר, לפי שיטת החולקים, הסוברים כי אפילו שזהו סיפור דברים, אבל ישנו הבדל בין הקדושה דיוצר לקדושה של-שמונה עשרה. דהיינו, בקדושת שמונה עשרה, אנחנו הם שמקדישים את שמו. אבל בקדושה דיוצר, אנחנו רק מספרים על המלאכים המקדישים את השם. לכן הם טוענים, שהדבר מותר. אבל ישנם הסוברים, לא, נכון שאנחנו מספרים על המלאכים, אבל גם אנחנו משתמשים בכך, כי בדרך אגב גם אנחנו אומרים את 'קדוש', לכן הם מחשיבים זאת כדבר שבקדושה, וממילא הדבר לא יעזור.

בעיקר העניין דלעיל, מאריך על כך הגרש"ז אוירבך זצ"ל, בספרו מנחת שלמה וסימן ב"ו, והוא כותב כי ישנה מכך נפק"מ, לגבי עשרת ימי תשובה, אם השליח ציבור טעה, ובמקום לחתום המלך הקדוש, הוא חתם האל הקדוש, ולא תיקן את עצמו בתוך כדי דיבור. מה עליו לעשות? האם עליו לחזור לתחילת שמו"ע, כדין יחיד שטעה, כיון ששלושת הברכות הראשונות נחשבות כאחת. או שמא, כאשר ישנם כאלה אשר רצו לומר כך, שהקדושה היא מפסיקה. דהיינו, כיון שכבר אמרו קדושה, לכן אינו חוזר מהתחלת התפילה, אלא רק מכאן והלאה, כיון שסוברים כי הקדושה נחשבת הפסק.

הם מביאים לכך ראיה מהירושלמי נפ"ה בברכות ה"ב, כתוב שם מעשה, לגבי חזן אחד שהשתתק. הוא היה מתפלל יוצר אור ובורא חושך, אמרו את הקדושה, הגיע כמעט עד 'לא אל ברוך נעימות יתנו', והשתתק. הוא לא היה יכול להמשיך. כעת, צריכים להעלות ש"צ אחר. מהיכן הוא יתחיל? האם עליו להתחיל מהתחלת הברכה, או רק מכאן ואילך? כתוב שם בירושלמי, שאינו צריך לחזור מהתחלת הברכה, כיון שהקדושה היא הפסק. מלאחר הקדושה, כביכול הברכה נחשבת ברכה חדשה.

הקדושה שבתפילת שמונה עשרה, איננה הוספה, אלא כך היא הברכה. משא"כ הקדושה דיוצר, היא תוספת. הרי בברכת יוצר אור, אנו מדברים על יצירת השמש, הנראית לנו בבוקר, 'יוצר אור ובורא חושך', משבחים את הקב"ה על היצירה הזאת.

ובעצם אדרבה, עלינו להתאמץ בכדי להבין, מדוע אנחנו מכניסים בברכה זו את הקדושה? מה הקשר? הרי זה אינו נושא הברכה? אמרנו בשיעור הקודם, שני הסברים בעניין זה. א' בגלל שנוצרים אז כל המלאכים. ב' כדי להגיד, שאפילו המלאכים צריכים להקדיש את הקב"ה. כדי שלא תחשוב, שיש למאורות הללו איזה כוח.

בכל אופן, הקדושה הזאת, היא הוספה בתוך הברכה, אשר איננה מעיקר הברכה. וכפי שאמרנו, גם לא יעכב אם לא יגידו זאת בכלל.

אבל הקדושה שבתפילת שמו"ע, היא איננה תוספת בברכה, אלא זאת היא הברכה. כאשר הש"צ אומר 'נקדישך ונעריצך', פירושו שזהו כפי שהיחיד אומר 'אתה קדוש'. כך היא עיקר הברכה. וכמ"ש הרמב"ם בנוסח התפילה, שליח ציבור מברך לעולם ברכה שלישית בנוסח זה, נקדישך ונמליכך וכו'. בעל הליכות שלמה, ראה את ספר הרמב"ם, בדפוסים המשובשים. הוא לא ראה את הנוסח המדויק של'רמב"ם ב'סדר התפילות', שם כתוב 'נקדישך ונעריצך', כפי שאנחנו אומרים.

וכיון שהקדושה היא עיקר ברכה שלישית, נלענ"ד שאם טעה הש"צ ולא אמר קדושה, ונזכר לאחר החתימה, דשפיר חוזר לראש. וגם אם הש"צ נשתתק או טעה באמצע הקדושה, ועמד אחר במקומו, ג"כ חוזר לתחילת התפילה, כיון שכל הג' ברכות דינן כברכה אחת. משא"כ הקדושה שבברכת יוצר, היא רק תוספת גדולה וחשובה, שתיקנו חכמים

להוסיף בה, שהקב"ה גם יצר את כל צבא השמים, וכולם הם משרתיו ומקבלים עליהם עול מלכותו, וגם מוסיפים לספר את הנוסח שבו הם מקדישים וממליכים אותו. אבל אין זה ממש עיקר הברכה של יוצר אור, שהיא להודות לה' על המאורות. ואם יחיד דילג כל זה בברכת יוצר, נלענ"ד שגם לפי מנהגינו, אינו צריך כלל לחזור ולברך.

הוא אומר כך, מסברא דידיה. הוא לא ראה את הגאונים, שאצלם הדבר הוא לכתחילה. בודאי כי מה שאצלם הוא לכתחילה, יהיה אצלינו לכל הפחות בדיעבד. כנלע"ד בס"ד.

אמנם כמובן יש הרבה מן הגאונים שחולקים עליהם, ולכן נתקבל ונתפשט המנהג אצלינו ובכל תפוצות ישראל, שגם היחיד לא מדלג זאת לגמרי [עיי' אוצה"ג ברכות דף 52 מסימן ק"ל].

ורק מפני שסיפור דברים אלה חשיב מאד, רואין את הקדושה, כשהיא נאמרת בציבור, כשתי ברכות חשובות, שהוסיפו חכמים באמצע ברכת יוצר. כיון שזה לא מעיקר הברכה, אלא רק הוספה, לכן היא יוצרת הפסק, כי כאן נגמר דבר חשוב, וכו'. הוא מאריך על נושא זה, ויש מקום לדון גם בעניין הזה. זאת שאלה, אשר קשה להכריע בה.

בכל אופן חושבני, כי כך ההלכה למעשה, בודאי שצריך לפסוק כך, ואין לזוז מפשטות הפוסקים, כגון מרן השו"ע הכותב ובסי' קכ"ז סעיף ג', וכן רוב האחרונים, ומהרי"ץ בהגהותיו כת"י סביב השלחן ערוך, כי דין ש"צ כדין היחיד. דהיינו, בכל דבר שהיחיד צריך לחזור, כאשר הוא טעה, גם הש"צ צריך לחזור. לכן, כיון שבברכת 'המלך הקדוש' בעשיית היא לעיכובא לגבי היחיד, ה"ה לגבי הש"צ, ועליו לחזור להתחלת התפילה.

לדלג שום תיבה מנוסח ברכות קרית שמע, ואף לא לצורך להספיק תפילת שמונה עשרה עם הציבור.

דהיינו, אפילו אם האדם רואה, כי עי"ז הוא לא יספיק להתפלל שמו"ע, בכל זאת אסור לו לדלג. הוא לא יכול לומר, טוב, אני אסמוך על הדעה השנייה. אבל כעת, תוך כדי אמירה, אני מסתפק בכך. דהיינו, דעת הפסקי תשובות, שאפילו בכדי להספיק שמו"ע עם הציבור, אסור לך לדלג זאת, כי כך היא הברכה. אבל כעת, אני קצת מסתפק בכך. כיון שאם רב עמרם גאון ורס"ג אומרים, שהיחיד פטור מאמירת הקדושה, אז אולי אכן שוה לדלג על כך, בשביל להתפלל ביחד עם הציבור. או שנגיד, לא, רס"ג ורב עמרם גאון דיברו, רק לגבי יחיד ממש, אבל לא כאשר הוא בציבור. אבל לא מסתברא לומר כן, כי אולי ישנו כאן צד להגיד, שכדאי לקצר את הברכה, ולהרויח תפילה בציבור בשעת הדוחק. כלומר, מה שאצל הגאונים הוא לכתחילה בקביעות, אצלנו הדבר יהיה לכל הפחות בשעת הצורך. גם הפסקי תשובות לא ראה את הגאונים הנ"ל, הוא דן בכך מסברא דידיה, כפי שאמרנו לגבי הגרשז"א במנחת שלמה. לכן נראה לענ"ד שאכן ידלג.

שאלה מהקהל: אפשר להשלים זאת אח"כ? תשובת מרן שליט"א: אכן, ראוי שישלים זאת אח"כ.

שאלה מהקהל: איך הוא יגיד את הנוסח? תשובת מרן שליט"א: אין בעיה, הוא אפילו יכול לעשות פתיחת הנוסח מעצמו. עכ"פ שישלים אז את כל עניין קדושת המלאכים, 'אל ברוך גדול דעה וכו', 'תתברך לעד צורנו וכו' בורא קדושים וכו'. שיאמר אז את כל העניין של קדושה.

שלח לי בעניין זה מכתב, ידידנו הרב דוד צפירה הי"ו מהעיר נתיבות ת"ו, וכך הוא כותב, בשיעורו הנפלא מוצש"ק פרשת יתרו, דן בארוכה באדם המתפלל בציבור, שפתח בברכת יוצר אור, ודילג את כל עניין הקדושה, וחתם ברוך אתה ה' יוצר המאורות, האם צריך לחזור כיון שהשמיט את כל עניין הקדושה שמחוייב בה, או לאו. והמסקנא היתה שיחזור בהרהור.

אם ירדתי לסוף דעת מורינו שליט"א, לכאורה עניין זה מפורש בשו"ע סי' נ"ט סעיף ב'. דכתב מרן וז"ל, ואם אמר יוצר אור ובורא חושך אשר בדברו מעריב ערבים, וגם סיים מעריב ערבים, לא יצא. אבל אם סיים יוצר המאורות, כיון שפתח יוצר אור, יצא אף על פי שסיים במעריב ערבים עכ"ל. ומוכח דיצא יד"ח אפילו שהשמיט את כל עניין הקדושה, כמבואר בבית יוסף ובמ"ב ס"ק ט', ולא מצינו לאחד מן הפוסקים שכתב לחלק בזה, בין המתפלל ביחיד לבין המתפלל בציבור שנתחייב בקדושה, אלא בכל גונא יצא. וראה עוד מה שכתב הגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה סי' ב' ד"ה ולכן וכו'.

אכן הוא צודק בהחלט. ורציתי להביא גם את המנחת שלמה וכו'. פשוט ראיתי בשיעור הקודם, כי כבר 'הזמן קצר והמלאכה מרובה', לכן עצרתי, לא הזכרתי זאת. אבל למעשה, בודאי שהדבר נכון. הדבר מוכח בשו"ע בעצמו, רק שהיה צריך להסביר את זאת.

גם ספר פסקי תשובות [סי' נ"ט אות ג'] כותב כך, ונכון לציין, כי סדר הקדושה שביוצר, ושאר השבחים שבנוסח הברכה, אינם מעיקר מטבע הברכה. ולכן, אף אם טעה ודילגם לגמרי, כל שאמר עיקר מטבע הברכה, והזכיר מדת לילה ויום יוצר אור ובורא חושך, ופתח וסיים כהוגן, לית מאן דפליג שיצא ידי חובתו, ואינו חוזר ומברך. אם כי, בודאי לכתחילה אסור

שאלה מהקהל: הרב שליט"א אמר, כי מרן פסק שהש"צ הוא כמו היחיד שטעה, והקדושה לא מפסקת. אבל מקודם הרב הביא את הירושלמי, האומר כי הקדושה אכן מפסקת. תשובת מרן שליט"א: מרן דיבר על שמונה עשרה, והירושלמי דיבר על ברכת יוצר אור.

שאלה מהקהל: אבל מהי ההלכה? כי אם הקדושה היא מפסקת, אזי מה הוא יעשה? כי הרי לפי דברי מרן יוצא, כי הש"צ הוא כמו היחיד, והרי היחיד חוזר. אבל אולי הש"צ לא יחזור, כי הקדושה הפסיקה לו.

תשובת מרן שליט"א: הירושלמי מדבר, על מישהו שנשתתק. אבל כעת אין המדובר במישהו שנשתתק, אלא במישהו שטעה. א"כ לפי מרן, זהו מה נפשך, אם הוא לא יכול לדבר, אזי אין מה לעשות, וצריך להעמיד ש"צ אחר. אבל אם הוא טעה, שיחזור לברכה שלישית. כיון שכפי שאמרנו, הברכה השלישית אינה דומה לברכת יוצר אור. אדרבה, אנחנו אומרים, כי כך לפי הפשטות, כיון שכתוב שצריך לחזור, אזי גם בנ"ד הוא צריך לחזור. מה שמרן פסק שם, זהו רק לגבי ברכת יוצר. אבל לגבי תפילת שמו"ע, הוא אכן צריך לחזור. דהיינו, לגבי ברכת יוצר, הוא לא צריך לחזור, אלא ימשיך לאל ברוך נעימות יתנו, כביכול מכאן ולהבא, הדבר נחשב כברכה חדשה. אבל לגבי תפילת שמו"ע, כיון שנתקלקלה חתימת הברכה השלישית, פירושו שאין ערך לברכה הזאת. הברכה השלישית, נאמרה שלא כהוגן. והרי הכלל הוא, כי שלושת הברכות הראשונות, נחשבות כברכה אחת. ממילא, הוא חייב לחזור להתחלת הברכה, עם הקדושה עד הסוף.

שאלה מהקהל: עליו לחזור לתחילת התפילה? תשובת מרן שליט"א: נכון. יחזור לתחילת הברכה הראשונה, ויחזור גם על הקדושה. הרי הוא אמר את הקדושה, אבל כיון שטעה בחתימתה, עליו לחזור לתחילת שמונה עשרה, ויאמר גם את הקדושה, ומכאן ימשיך הלאה.

שאלה מהקהל: מה הדין כאשר מתפללים תפילה אחת, ואחד מן הציבור לא הספיק להגיע לקדושה ביחד עם הש"צ. דהיינו, הש"צ כבר נמצא באמצע הקדושה, והיחיד הגיע כעת לברכת אתה קדוש. מה עושים במצב כזה? תשובת מרן שליט"א: היחיד אומר, כפי שהש"צ אומר. הוא יכול לומר עם הש"צ ביחד את ברכת אתה קדוש, אם המדובר לפי הנוסחאות, אשר רגילים שגם הש"צ אומר ברכת אתה קדוש.

שאלה מהקהל: המדובר כאשר הציבור באמצע הקדושה, והיחיד סיים ברכת מחיה המתים והגיע לברכת אתה קדוש. תשובת מרן שליט"א: אם הוא התחיל איתם, הוא עונה איתם. אדרבה, היה כדאי לכתחילה אפילו לכוון ולומר עם הש"צ נקדישך ונעריצך, מלה במלה. או לכל הפחות, לענות אחריו קדוש וברוך.

שאלה מהקהל: הוא יפסיק כאילו? תשובת מרן שליט"א: זה לא נקרא הפסק, כי מי שמתפלל עם הש"צ, יכול להגיד את נוסח הש"צ. דהיינו, כאשר הש"צ התחיל ואמר י"י שפתי תפתח, הוא אומר זאת ביחד איתנו. וכאשר הגיע הש"צ לברוך אתה ה' מחיה המתים, אם היה לו ריוח זמן של שלוש תיבות, הוא יכול לענות אמן. ואם לאו, לכל הפחות שיאמר קדוש קדוש וגו' ביחד עם הציבור. אבל עדיף שיאמר ביחד עם הש"צ נקדישך ונעריצך, מלה במלה.

שאלה מהקהל: כוונתי לשאול, מה הדין אם היחיד התחיל עם הש"צ, אבל היחיד מתפלל לאט יותר?

תשובת מרן שליט"א: אם בהתחלת הקדושה, הוא עדיין לא נמצא ביחד איתם, לכתחילה עליו להזדרז. השאלה היא, להיכן הוא הספיק להגיע? לימלוד?

שערי יצחק – השיעור השבועי

‘שהכל’. אבל בא”י, כבר לא מצוי שעושים זאת מקטניות, אלא הלחות נעשה מחמשת מיני דגן. וא”כ ישנו ויכות, מהי הברכה עליו? האם בורא מיני מזונות, או המוציא לחם מן הארץ? זאת שאלה, שלא דנו בה בעבר, כיון שהלחות היה עשוי מדורה, ולכן גם לא הפרישו חלה מכך בתימן.

ישנן בנושא שלוש דעות. יש אומרים, כי ברכתו המוציא, בכל גוונא. דהיינו, בין אם קבע עליו סעודה, ובין אם לא קבע. ויש כאלה שאמרו, כי ברכתו בורא מיני מזונות, בכל גוונא. ואנחנו אומרים, כפי השיטה הממוצעת. כי אם קבע על כך סעודה, אזי ברכתו המוציא. ואם לא קבע על כך סעודה, ברכתו בורא מיני מזונות.

שאלה מהקהל: הדבר גם תלוי בעובי? תשובת מרן שליט”א: כמובן אני מדבר על הלחות הרגיל, אשר עושים במחבת רגילה, לא במחבת גדולה. ישנם כאלה, כגון החבאנים, הם עושים את הלחות דק מאד. הרי יש דין של טריתא, ויש דין של טרוקנין. לכן, הלחות שלהם שהוא דק מאד, ברכתו בורא מיני מזונות, בכל האופנים. אבל מדובר לגבי הלחות הרגיל, מה שמצוי בד”כ, שעושים אותו במחבת רגילה, ויש לו באמצע עובי של 7-8 מ”מ בערך. אולי בצדדים הוא דק, אבל באמצע, הוא מגיע לעובי זה. ועיין עוד בשיעור מוצש”ק מקץ התש”ע, בעניין החילוק בעובי הלחות.

לכאורה, כיון שמצד אחד עושים בו נקבים נקבים וחללים חללים, א”כ הדבר אינו צורת פת. אבל החלק התחתון, הוא אכן בצורת לחם.

בעל שו”ת ישא איש, כותב שם דבר מעניין לגבי צורת עשיית הלחות, ואינני יודע מהיכן הוא לקח זאת. הרי העיסה של הלחות, היא מאד דלילה, ולכן יוצאים הרבה חורים. שמים את העיסה, כאשר המחבת עדיין איננה רותחת. כי אם ישימו אותה על מחבת רותחת,

שאלה מהקהל: כאשר הש”צ נמצא באמצע הקדושה, היחיד נמצא במלים ‘משיב הרוח ומוריד הגשם’. וכאשר צריך לענות את האמן של הקדושה, לפני ימלוך, הוא עדיין נמצא בסוף ברכת מחיה המתים. האם הוא יכול לענות את האמן ואת ‘ימלוך י”י לעולם ביחד עם הציבור, או שלא?

תשובת מרן שליט”א: במקרה זה, הדבר נקרא שכביכול הקדושה כבר נגמרה. ‘קדוש’ ו‘ברוך כבוד’, הם עיקר הקדושה. אבל ‘ימלוך’, זה כבר לא ממש מן הקדושה. לכן, נראה שהוא לא יענה. באופן זה הדבר נקרא, שהוא הפסיד כבר את הקדושה.

שאלה מהקהל: א”כ, שימשיך ‘אתה קדוש’ לבדו? תשובת מרן שליט”א: כן.

מהי הברכה על הלחות, והתייחסות למ”ש בספר דבר הלכה בעניין זה.

ידידנו הרב מתתיהו יהודה גוטמאן יצ”ו, משפחת סבו זהו הר”ר ישראל בדיחי, הוא העיר לי על כך שיצא לאחרונה ספר בשם דבר הלכה, להרה”ג אלעזר נידאם שליט”א, ושם [בדף ס’] הוא מדבר בעניין הברכה על הלחות. כך הוא כותב, הלחות שהוא עשוי מבלילה רכה של-קמח ומים, ששופכים על מחבת שעומד על האש, ומורחים את המחבת במעט שמן שלא תדבק בה העיסה, הנה בשו”ת עולת יצחק וכן בספר הלכה ברורה כתבו, שדינו כטרוקנין, ולכן מברכים עליו בורא מיני מזונות ומעין שלוש. ואם קבע סעודתו עליו, מברך המוציא וברכת המזון.

לגבי הנושא הזה, של-ברכת הלחות, כבר כתבנו עליו לפני שנים רבות. ולמעשה, כבר לפני למעלה ממאה שנה, דן בנושא הזה בעל ענף חיים, עם בעל שו”ת ישא איש, שהיה הראשון לציון בא”י. הרי בתימן, לא היו עושים את הלחות מן החטה, ולכן הם בירכו עליו

לא יהיו בלחות חורים חורים. לכן כאשר עושים את הלחות, ישנן שם לפחות שתי מחבתות, בכדי שבזמן שהלחות נאפה במחבת האחת, המחבת השנייה מספיקה להצטנן. וישנם כאלה, אשר משתמשים במחבת אחת, ומקררים אותה עם מים. הדבר מובא שם בשו"ת ישא איש, אבל אולי הדבר לא כ"כ מוסבר.

כתוב שם משהו, שברצוני להתייחס אליו, רק בכדי שלא תהיה טעות. הוא כותב, שאת הבעק עושים עם כלי שיש בו נקב באמצע, וכאשר שופכים את הבעק, סותמים את הנקב, ואח"כ פותחים אותו. מתוארת שם שיטת העשייה של הלחות. כנראה, כאשר התימנים עלו לארץ, לעיקו"ת ירושלם ת"ו, אולי היו שם כלים כאלה, וממילא הם השתמשו בהם גם לעשיית הלחות. אבל צריך לדעת, כי אין בכך שום נפק"מ הלכתית. לפי דבריו, זהו במקום המצקת, אשר בה מעבירים את כמות הלחות על המחבת, או על התנור כפי שהוא כותב שם. אולם, זאת לא הנקודה. אין זה דוקא כאשר ישנו נקב בכלי, וסוגרים באצבע, ואח"כ פותחים בכדי שהעיסה תעבור. זהו רק דבר טכני, כפי המציאות שהיתה בזמנם, שהם השתמשו בכלים האלה. אבל בד"כ, לא עושים כך את הלחות, לא צריך זאת, אלא מעבירים את העיסה על המחבת, בלי קשר לעניין הכלי הזה.

נביא את לשון שו"ת ישא איש סי' ב' הלכות ברכות דף י"ט ע"ג [נדפס בירושלם ה'תרנ"ו] שאול נשאלה מכת"ר על אודות מיני פת שעושים עתה קצת אנשים מעדת התימנים הי"ו דפעי"ה"ק ירושת"ו, והוא שמערבין קמח חטים עם מים באופן שהם ניגרים כמים. ולוקחין כף נקובה באמצעיתה וסותמין הנקב באצבע הנקרא אמה, וממלאין הכף מהקמח ומים הנז', ומסירין האצבע מהנקב ומריקין ממנה הקמח ומים הנז' דרך הנקב ההוא אל מחבת שעל פי

התנור בתנורים שלנו, אחר שכבר הוסקה, אך לא כדי צורך האפייה וחוזרין ומסיקין עוד התנור תחת המחבת עד שתאפה הרקיק שבתוכה, ואז לסיבת רקומה ומימוצה היא מתנקבת נקבים דקים על פני כולה וקורין לו לחו"ת. אשר ע"ז יורנו הרב המורה לצדקה בחסדו, מה תהיה ברכת הרקיק הזה, אם ברכת במ"מ וברכה א' מעין ג', או המוציא וברכת המזון. לפי שנסתפקנו ועמדו רבים במחלוקת שנויה, שיש מי שמורה לברך המוציא וכו' בין כשאוכל דרך עראי בין אכילת קבע, ויש שמורים בדברך קבע מברך המוציא וג' ברכות. וכשלא קבע מברך במ"מ ומעין ג'. ומדמין ליה להא דכתב מר"ן ז"ל בש"ע סי' קס"ח ס"ח גבי לחמניות ע"ש, וגם להא דכו' מור"ם בהגה וכו'. ויש אומרים דבכל גוונא אין לברך אלא במ"מ וברכה אחת מעין ג' וחילייהו מההיא שכתב מר"ן לעניין טריתא, וכמו כן הכא בנ"ד, דמאי שנא ועוד דאין בהם תואר לחם כלל. ואפילו טעם פת אין להם. והחוש יעיד ע"ז. וכן כתב הרב שניאור בסי' קע"ה באר היטב יע"ש. ועוד, דאף אם תימצי לומר שיש להסתפק בדבר לחוש ולברך במ"מ עדיף מלברך המוציא. והוא ממ"ש הרב ט"ז שטוב לברך במ"מ ולא המוציא, ואל ישא שם שמים לשוא ע"ש. וכן מהא דכו' הרב ברכ"י דבמ"מ היא ברכה כללית, ויוצא בה אפי' על פת גמור, משא"כ המוציא דברכה פרטית היא. והן עתה צריכין אנו למודעי ממעכ"ת רבינו להורות לנו את הדרך ישרה אשר נלכה בה, אף כי ירבה עליו הטורח. מ"מ להיות כי לא יש בנו מוכיח ומכריע, דאנן יתמי דיתמי, עשה עמנו כרוב חסדך וכו' ע"כ.

ואכן נודע לי לאחר השיעור, כי ישנם גם כיום תימנים העושים את הלחות באופן הנז"ל, דהיינו לא במצקת רגילה, אלא מצקת עם נקב, וסותמים את הנקב באצבע וכו', וזאת כדי שפיזור העיסה יהיה בהשוואה. בלי הרים וגבעות, עמקים וגיאות].

שערי יצחק – השיעור השבועי

שאלה מהקהל: כנראה שלא היה לו את הספר בארות יצחק. הספר הזה איננו מצוי. לא בהישג יד.

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות. אבל הדבר לא משנה, כי בשו"ת עולת יצחק, אני ממשיך את מה שכתבתי בבארות יצחק. אינני מכפיל דברים, שוב הפעם ושוב הפעם, לחזור על מה שכתבנו. בשו"ת עולת יצחק, אני ממשיך מהנקודה שעצרנו בספר בארות יצחק, אם ישנם דברים נוספים אשר עלינו לבררם. וא"כ הוא היה צריך לחפש ולהשיג את הספר. באצר החכמה, הוא גס"כן ישנו. השם יתב' יזכנו להדפסה חוזרת. כבר יצאו לאור שתיים או שלוש מהדורות. יגעתו ומצאתו, תאמין. באוצר החכמה אפשר למצוא בקלות. בכל אופן צריך היה להוסיף (כפי דרך המחברים בכה"ג) שהספר שבו מדובר על כך, לא היה מצוי אצלו, כדי שהמעייין יבין שיתכן כי כבר שם נדון העניין, ואין מקום להתווכח, ולמטחן קמחא טחינא.

הסברנו זאת כאן בס"ד [נדף ק"א, ד"ה ואפילו, ואעפ"י שהסברא פשוטה כן, שעל ידי חללי הנקבים בפת, לא חשיבא צורת לחם, הבאנו שם את לשון הקדמונים, כפי שהביאם מהרי"ץ זיע"א [שם הל' ברכת הפירות סעיף כ"ד], מה שהיתה צורתו משונה מצורת הפת, ואינו קובע סעודתו עליו, מברך בורא מיני מזונות. מכך דייקנו זאת. אמנם אפשר אולי להבין מדברי הרמב"ם, כי הכוונה כאשר נשתנה הצורה לגמרי. אבל לפי דבריהם, כל מה שהוא משונה מצורת פת, מברך עליה במ"מ. א"כ בודאי שהלחוח, משונה מצורת פת. היכן ישנה פת, שהיא מלאה חורים ונקבים?

אבל מ"מ ליתר שאת, אמינא לאוכוחי לה, מהא דכתב רבינו יונה [ד"ה לחם העשוי לכותח] לפרושי מתניתין [פ"ק דחלה משנה ה'], תחילתה סופגנין וסופה עיסה, חייבת. זאת משנה במס' חלה. רבינו יונה מסביר, מה הפירוש לתחילתה סופגנין, בלילתה רכה, וחלולין כעין הספוג.

הרב נידאם שליט"א כותב בספרו דבר הלכה כך, לכאורה צריך עיון, כפי שביררנו וראינו, הלחוח הוא בכלל לא דק, כמו שנזכר בטרוקנין, וגם לא נילוש בתבלין. ומנהג קדמון מתימן לית ליכא בזה, דבשו"ת עולת יצחק כתב, שבתימן לא היו עושים הלחוח רק מקטניות המצוי להם, ובא"י עושים ממיין דגן. ולדון אותו בברכת בורא מיני מזונות, אינו אלא אם נאמר שכיון שנעשים בו חורים חורים בכל שטחו, נעשה שאין בו צורת לחם כלל כך. זהו הצד לומר, שאין בלחוח צורת לחם, כיון שהוא מלא חורים.

וזה צריך עיון, האם באמת משום הנ"ל מפסיד מתורת לחם? וכן בספר וזאת הברכה, הניח ללחוח בצריך עיון. ר"ל, אם ברכתו המוציא, או ברכתו מזונות אפילו בכזית, כפת בעלמא. אחר זמן הראנו להגאון רבי ניסים קרליין שליט"א לחוח אחד מן הדקים שבהם, ואחר משא ומתן העלה גם כן שאין החורים מורידים בתואר לחם, ויש לומר דהוי בכלל לחם בעלמא, שמברכים עליו המוציא. משום שיש לומר, שאינו דק כל כך. ועל כל פנים, בודאי שאי אפשר לסמוך עליו לברך בורא מיני מזונות עכ"ד. ויש לציין, שמכל מקום הלחוח חייב בחלה ובברכה, לאחר שנאפה. את הנקודה הזאת האחרונה, כבר הסברנו שם בשו"ת עולת יצחק.

אולם, חבל שמחבר הספר, ראה את דברינו רק בשו"ת עולת יצחק. כידוע, איננו חוזרים על דברים שכבר כתבנו בספרים הקודמים. וכבר הסברנו גם את הנקודה הזאת של הורדה מתואר לחם, שהוא עמד עליה, בספר בארות יצחק על פסקי מהרי"ץ חלק חמישי דף ק"א. אם הוא היה רואה זאת, וכן הג"ר נסים קרליין שליט"א, כל העניין היה מסתדר להם. הארכנו שם בעניין זה, יש שם כמעט שתיים עשרה דפים, רק כדי לברר את עניין הלחוח.

הדבר כתוב במפורש. וכך הוא בארחות חיים והלכות סעודה סימן כ"ו, ובכל בו. הא קמז באר היטב, דמצד היותה חלולה ונקובה, לא מיקריא לחם, ומיפטרדא מן החלה, לולא שסופה כשאר עיסות וכו'. צריך לראות את הדברים בפנים, באופן יותר מדויק, מי שרוצה להבין היטב.

יכול להיות, כי אולי זאת היתה ההסתכלות, של מה שהביא המחבר כאן בשם הגר"נ קרליץ שליט"א. דהיינו, אולי אין סיבה להחשיב זאת בתורת לחם, כנראה בגלל שהדבר אינו מובא בשו"ע. הרי בשו"ע, לא מובא חילוק כזה. הרי אנחנו הבאנו את הדברים הללו, בשם רבינו יונה והארחות חיים. אבל חושבני, כי הדבר פשיטא. אמנם, בודאי שהדבר לא כתוב בשו"ע במפורש, אבל ישנן הגדרות רבות, לגבי מה נקרא בשם לחם, ומה הוא השונה מצורת לחם. לכן, גם אם הדבר לא מובא במפורש, אבל כך הסברא נותנת. ובפרט, שיש לנו מקור מפורש, לעניין זה. ועכ"פ מי חולק? אין סתירה.

ועכ"פ, בודאי שבאופן הזה, הדבר הרבה יותר טוב, מאשר להיכנס לספק ברכת המוציא. דהיינו, בכל דבר שיש בו ספק, כגון אם ישנה מחלוקת, ויש אומרים לברך בורא מיני מזונות, ויש אומרים לברך המוציא, הכלל הוא שתמיד עדיף לברך בורא מיני מזונות. כיון שבברכת בורא מיני מזונות, יוצאים בודאי יד"ח, לכל הפחות בדיעבד. וכן לגבי ברכת על המחיה, יוצאים בה ידי חובת ברכת המזון בדיעבד. משא"כ כאשר אתה מברך המוציא, וברכת המזון.

ובעצם, לאמיתו שלדבר כתבנו, כי עדיף שלא להיכנס לספק, ולכן ראוי לאכול את הלחוח בתוך הסעודה. אולם בכל אופן, מי שיברך על כך בורא מיני מזונות, אפילו אם קבע על כך סעודה, יש לו על מה לסמוך, וכן ההיפך.

הסכים עם דברינו דלעיל, הרה"ג דוד יוסף שליט"א, בספרו הלכה ברורה וחלק שמיני סי' קס"ח עמ' תמ"ח. הוא האריך בעניין זה, ובסוף הוא כותב כך, ולפי האמור לעיל יש ללמוד, שהלחוח שעושים התימנים, שהוא בצק שבלילתו רכה ביותר, ושופכים אותו על מחבת חם עד שנאפה, דמי ממש לדין טרוקנין הנזכר לעיל שבלילתו רכה, והוא מתקבץ בגומא שבקדרה במקום אחד, ונאפה עד שנעשה עב כפת ממש. ולפי זה, יש לברך על הלחוח מזונות ועל המחיה, ובקובע סעודתו עליו יש לברך המוציא וברכת המזון. וכן ראיתי להגר"י רצאבי בשו"ת עולת יצחק חלק א' סימן ק"מ, ובספרו בארות יצחק הלכות ברכת המוציא אות קל"ב, שפסק כן.

ברוך ה', הוא כן ראה גם את הספר בארות יצחק, ונפתחו לו כל השערים, ולכן כבר אין לו שאלות בעניין זה. וקבע כך הלכה למעשה בגוף הספר, יישר חיליה לאורייתא.

ובהמשך הוא כותב, ומצאתי שכך כתב בהדיא הראש"ל רבי יעקב שאול אלישר בשו"ת ישא איש חלק אורח חיים סימן ב', אלא ששם בתחילת דבריו כתב שהוא פת גמור, וצ"ע. הוא אומר, כי הוא מצא שהראשון לציון כותב כך. אבל למעשה, כבר הבאתי אני הקטן את דברי הראש"ל בבארות יצחק, אבל כנראה בגלל שישנה שם אריכות רבה, והזכרתי זאת רק בשורה אחת, כיעו"ש בדף צ"ט שורה ששית, לכן הוא לא ראה זאת.

אבל לגבי מה שהוא שאיר זאת בצ"ע, זאת איננה קושיא. דהיינו, בעל ישא ברכה, בשו"ת ישא איש, כבר כתב שם כפי החילוק שאמרנו, בין האם הוא קבע סעודה על כך, לבין אם לא קבע סעודה על כך.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אם אתם זוכרים, הבאנו בשיעור הקודם את מה שכתב הבעש"ט, כי יום ההולדת שלו היתה בתאריך ח"י אלול ה'תע"ד. מי ששם לב, באותו השנה נולד גם מהרי"ץ זיע"א. הבעש"ט נולד בחודש אלול, ומהרי"ץ נולד בחודש מרחשון. שניהם נולדו באותה השנה. זהו דור, אשר חיו בו גדולי ישראל, בכל התפוצות. דהיינו, מלבד מהרי"ץ, והבעש"ט, היו אז הגר"א, והחת"ס, והגרעק"א, והחיד"א. כולם היו באותו הדור. אלו הגדולים, אשר האירו אז, ותורתם נמשכת ומשפיעה עד היום.

הספר עץ חיים למהרי"ץ זיע"א על ההגדה של פסח, זהו ספר יסודי ו חשוב מאד. לכן, אני רואה חשיבות גדולה שילמדו זאת. ובכדי לעודד את הדבר, יש 'מתן שכרה בצדה'. המבחן אינו דוקא לאברכים ובני ישיבות, אלא לכל עמך בית ישראל, בין זקנים ובין ילדים. שישקיעו בלימוד זה, ויקבלו את הפרסים. ובעז"ה, גם מי שלא יזכה להיות בין הראשונים, יהיו גם פרסי ספרים, בלי נדר, בכדי לעודד את הדבר. כל יודע ספר, יכול ללמוד זאת ולהצליח בכך.

כעת אנחנו בפרשת שקלים, וכמובן שצריך את עזרת הציבור, כיון שההוצאות הן גדולות. לא רק בעניין הזה, אלא בעוד עניינים רבים נוספים. כפי שאמרנו בהתחלת השיעור, ישנם אנשים המשקיעים את כספם בשטויות, השקיעו על החתולה שמונת אלפי שקלים, במקום שיתרמו זאת למען תלמוד תורה.

או כפי שבסוף השיעור הקודם, הביאו לכאן ספר הפטרות הכתוב על קלף. אתם יודעים, הספר הזה עלה ששים אלף שקלים. אותו אדם הוציא סכום עצום כזה, על ספר הפטרות הכתוב על קלף, כאשר הדבר אינו מעלה ואינו מוריד. לדעתנו. חדשים מקרוב באו, לא שערום אבותינו ואבות אבותינו. על מה האנשים, מוציאים את כספם? זאת במקום שיתן את הכסף הזה, במקום הנכון, לאנשים אשר ב"ה עוסקים בתורה, לחזק את בדיק הבית, ואת עמלי התורה.

דהיינו, לגבי טענת בעל הלכה ברורה, כי בכל זאת דבר אחד עדיין אינו ברור לגמרי, כיון שבהתחלה כתב בעל שו"ת ישא איש, כי זהו פת גמור, זאת לא שאלה, כיון שבשורה שלאחר מכן הוא מסביר, כי זהו פת גמור. ואם קבע על כך סעודה, אזי ברכתו המוציא. ממילא, יש לנו תנא דמסייע. כי מה שהוא כתב שזהו 'פת גמור', אין הכוונה שזהו אפי' בלי קביעות סעודה.

אותיות מחכימות, ולכן נביא את לשונו, תשובה, לפי מה שראתה עיני סדר הלחם אשר הובא לפני, ממש כמו העיסה שעושים אצלנו פעה"ק ירושת"ו שקורין אותם קטאיי"ף ועושים אותם כמו דוגמת הלחם הזה אשר הובא לפני, שמטגנין המחבת במעט שמן, ומערין העיסה רכה דרך נקב הכלי, ועושים אותם חתיכות חתיכות עגולות בכדי למלאות אותם שקדים ואגוזים וצוקאר, וכופלין אותם לשנים, וקולין במחבת עוד פעם שנית ואוכלים אותם. ועל אלה אנו מברכים עליהם במ"מ וברכה אחת מעין ג', משום דהוי כמו פת הבאה בכיסנין. אבל אם אוכלים אותה כך בלי שום שיתוף ובלוי שום טיגון רק כמו שהיא, נראה דהוי פת גמור, מפני שיש בו ממשות פת, ואם קבע סעודתו עליהם חייב לברך המוציא ובהמ"ז וכו' ע"כ.

בעל שו"ת ישא איש, מפרש את שיחתו מיד לאחר מכן. לכן יוצא, כי ברוך ה', הדברים הללו די מבוססים וברורים.

דברי מרן שליט"א בשבח הלימוד בספר אגדתא דפסחא - פרי עץ חיים, והודעה על קיום מבחן נושא פרסים בחודש ניסן שנה זו התשע"ה, ע"י מכון פעולת צדיק ב"ב

ברצוני לסיים ולומר, כי בעז"ה לקראת ימי הפסח שיבואו עלינו לטובה, מכון פעולת צדיק בניהולו של ידידנו הרב ניר טירי יצ"ו, יוצאים במבחן על הגדה של פסח, עם הפירוש עץ חיים למהרי"ץ זיע"א, כולל פירוש פרי עץ חיים.

דיברנו הרבה בשיעורים הקודמים, בעניין 'עשר בשביל שתתעשר'. דהיינו, אף אחד אינו מפסיד, מכך שהוא נותן כסף לצדקה, לצורך עזרה ללימוד התורה. ובפרט, ש'עניי עירך קודמים'. אנחנו רוצים לחזק, את העדה שלנו. לכן ידידנו הרב אלעזר יוסף יצ"ו, יקום ויסביר בעת את חשיבות העניין, ויתרים את הציבור לצורך כך, בכדי שנוכה להרים את העניין הזה בקרוב.

המקום יסייענו ויעזרנו על דבר כבוד שמו, אבי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור לעילוי נשמת, או לרפואה והצלחה ופרנסה טובה. פרטים בטלפון: 050-4140741

חדש ב"קול יהודי תימן"

החל מהימים הקרובים, יהיה ניתן להאזין לכל שיעורי

מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א במערכת "קול יהודי תימן"

058-70-20-222

שלוחה מספר 7, ולאחר מכן שלוחה 1.

- 1 לשמיעת השיעור האחרון – לחץ 1
- 2 לשידור חי בכל מוצאי שב"ק – לחץ 2
- 3 למאגר השיעורים השבועיים – לחץ 3
- 4 לסדרת הקלטות "ויאמר יצחק" – לחץ 4
- 5 לשיעורים בהלכות טהרה – לחץ 5
- 6 לשיעורים בספר שלחן ערוך המקוצר – לחץ 6
- 7 לדרשות והרצאות שונות – לחץ 7

כמו־כן יהיה ניתן להאזין לשיעורים מפי

הרה"ג משה רצאבי שליט"א

בשלוחה מס' 7, ולאחר מכן שלוחה 2.

- 1 לשיעורים בספר עץ חיים למהרי"ץ – לחץ 1
- 2 לשיעורים בספר שו"ע המקוצר – לחץ 2
- 3 לשיעורים בהלכות שביעית – לחץ 3
- 4 לשיעורים בהלכות שבת – לחץ 4

שימו לב! הקו מתעדכן באופן מתמיד, ומומלץ לעקוב אחר השיעורים הנוספים

בשלוחה זו.

ברוכים תהיו

הודעה חשובה ל"מנויים לחיים".

זיכנו השי"ת ברוב חסדו, ומרן שליט"א נתן את הסכמתו, להקדיש מזמנו היקר והעמוס לרוב בענייני הכלל והפרט, על מנת לעיין ולהגיה את השיעורים השבועיים קודם הדפסתם, ולתקן בהם את הצריך תיקון, וכן להוסיף עניינים והערות ומקורות נוספים, אשר לא נאמרו בשיעור המוקלט.

אי לכך, הדפסת השיעורים ושליחתם ל"מנויים לחיים", תלויה בעומס המוטל על כתפי מרן שליט"א באותה התקופה, וכן בסיבות טכניות נוספות, כגון עיכובים בהקלדה או בעריכה, אשר אינן תלויות בנו, ובפרט בחדשי החגים, בשמחות משפחתיות וכדומה.

אנו מבקשים מראש את סליחתכם על העיכוב, ומקווים להשלים בעה"ת את כל השיעורים החסרים בהקדם האפשרי. ברוכים תהיו.

מערכת "שערי יצחק"
שע"י מוסדות יד מהרי"ץ ב"ב